

Habilitációs értekezés tézisei

Bábosik Zoltán

**Irányzatok és elméletek a magyar nevelésfilozófiában
különös tekintettel Bernstein Béla munkásságára**

Budapest, 2010

Bábosik Zoltán:

**Irányzatok és elméletek a magyar nevelésfilozófiában
különös tekintettel Bernstein Béla munkásságára**

Habilitációs értekezés tézisei

Bevezetés:

Már az első világháború előtt és azt követően is a mintegy egymillió lelket számláló zsidóságnak kiválóan szervezett oktatása és jól működő iskolarendszere volt Magyarországon. Felkai László –a kiváló zsidó neveléstörténész- ezt részletesen rekonstruálta, azonban a mai napig mindez nem ment át a szakmai köztudatba. Egyik fontos célom volt, hogy –*Bernstein Béla, Neumann Ede és Frisch Ármin* személyén és írásain keresztül- körvonalazzam a *zsidó vallási hagyományokon alapuló nevelés* tartalmi jegyeit. Ugyanis ők voltak azok a személyek, akik –oktató-nevelő tevékenységükön kívül- publikáltak is ebben a tárgykörben.

Az ő elméleti munkásságukat feltárva másik célom volt, hogy beemeljem őket az ebben az időszakban élő és alkotó hazai neveléstudósok körébe. A róluk szóló fejezetekben igyekszem a kortörténeti háttérrel is felvázolni, mindenekelőtt a magyarországi zsidóság akkori politikai és kulturális helyzetét, valamint az iskola- és egyháztörténeti összefüggéseket.

Ezenkívül szeretném tudatosítani, hogy már a 19. században a hazai oktatási rendszer fejlesztéséből a magyar zsidóság is kivette a részét, amit jól példáz a szakmai-pedagógiai közélet központi és meghatározó alakjának, a zsidó Kármán Mórnak a tevékenysége. Ez úgy vált lehetségessé, hogy ekkorra fölgyorsult a hazai zsidóság asszimilációja, amihez persze az is kellett, hogy a többségi társadalom nyitott legyen és meglegyen benne a fogadókészség. Másfelől a zsidóságnak nem is volt más választása, hiszen az ország öles léptekkel elindult Európa felé - ekkoriban az európai átlagot meghaladó gazdasági fejlődést produkált - ,de mindezt nemzetállamként tette és mindebből a zsidóság sem maradhatott ki. A sikeres beolvadás eredményeként a

magyar zsidóság jeles képviselői katalizátorává váltak a magyar kultúra és tudomány fejlődésének. A neveléstudományban klasszikus példája ennek Waldapfel János és Alexander Bernát munkássága, akik a pedagógia elméleti fejlődéséhez járultak hozzá, míg Kármán Mór emellett az oktatási rendszer fejlesztéséhez is.

A disszertáció célja:

Dolgozatom további alapvető célja volt vizsgálat tárgyává tenni a magyar nevelésfilozófia kialakulását és fejlődésének főbb tendenciáit neveléstudósaink elméleti munkássága alapján a Kiegyezéstől 1945-ig. E szellemi vonulatnak szerves részét képezi a zsidó nevelés.

Minden neveléstudósna külön fejezetet szenteltem és visszatérő szempontok voltak, hogy *ki hogyan határozta meg a nevelés fogalmát és célját*, valamint a *pedagógia helyét a többi tudomány között és hogyan körvonalazták az erkölcsi nevelést?* Ezekre igyekeztem felfűzni a különböző fejezeteket.

A disszertáció összegzése:

Habilitációs értekezésem téziseiben azt fogom –mintegy tézisszerűen– számba venni, hogy milyen hatások érték az említett neveléstudósok pedagógiáját és ezen belül nevelésfilozófiáját. Az említett hatásokat két csoportba osztottam:

1. *Pedagógiai hatások*

2. *Pedagógián kívüli egyéb hatások.*

1. *Pedagógiai hatások:*

- az egyik pedagógiai hatás volt a *Milde-Szilasy* féle katolikus valláserkölcsi megalapozású pedagógia, melynek a herbarti pedagógia elterjedését megelőzően volt nagy hagyománya hazánkban. Ez teljes egészében befolyásolta *Lubrich Ágost* és részben *Fináczy Ernő* nevelésfilozófiáját.

- a másik –az előzőnél jóval számottevőbb- pedagógiai hatás volt a *herbarti*, vagy más szóval „herbartianus” pedagógia, amely elemi erővel határozta meg *Kármán Mór* pedagógiáját és részben *Fináczy Ernő* és *Weszely Ödön* munkásságát is.

- a következő volt a *reformpedagógiai mozgalom* hatása, amely *Karácsony Sándor* nevelésfilozófiáját befolyásolta.

- végül meg kell még említeni az *Eduard Spranger* által létrehozott *kultúrpedagógia* irányzatát, mely *Prohászka Lajos* pedagógiáját határozta meg és részben *Weszely Ödön*-ét is. Weszely tudományos pályája kezdetén még teljes mértékben a herbarti pedagógia talaján állt, míg utolsó munkájában, „A korszerű nevelés alapelvei”-ben már teljes mértékben a német kultúrfilozófiai pedagógia hatása alá került. Konkrétan a Dilthey-Spranger féle tengelyhez kötődik. Ebben a művében elismeri ugyan, hogy a pedagógia filozófiai jellegű diszciplína, de azt tagadja, hogy a kultúrfilozófia része lenne, vagy lehetne.

Prohászka radikálisabb lesz nála és tovább megy ebben a kérdésben. Szerinte a pedagógia csak a kultúrfilozófiára alapozottan tarthat igényt a tudományosságra. A pedagógiának ugyanis nem a gyermekből, vagy valamely metafizikai alapelvből, hanem a *műveltség fogalmából* kell kiindulnia.

2.Egyéb hatások:

A pedagógián kívüli hatások között szerepel a *vallás*, a *pszichológia*, és valamely *filozófiai irányzat* hatása.

- voltak, akiket minden másnál jobban befolyásolt a vallás, ezen belül a kereszténység, vagy pedig a zsidó vallás. Előbbire jó példa *Schneller István* és *Lubrich Ágost*. Schneller víziója egy olyan ideális társadalom, amelynek szervező elve az Istentől származó felebaráti szeretet. Lubrich a Milde-Szilasy féle pedagógia korszerűsített változatával kísérletezett és egy sajátos katolikus pedagógiát hozott létre. Az utóbbira pedig *Bernstein Béla*, *Neumann Ede* és *Frisch Ármin* elméleti és gyakorlati munkássága szolgáltatja a példát. Náluk *nevelés*, *vallás* és a *zsidó történelem* megtanítása elválaszthatatlanul

összefonódott. Igen szigorú, mondhatni „rigorózus” erkölcsi nevelést körvonalaznak, melyre a vallás nagymértékben rányomja bélyegét.

Ezeknek a pedagógiáknak előnye a normativitás, vagyis hogy egy határozott cél- és értékrendszer mentén próbálják végezni a nevelés hatásszervezését. Bernstein Béla, Neumann Ede és Frisch Ármin esetében ez az értékrendszer az *ószövetségen alapuló zsidó valláserkölcsi értékrend*.

- a következő említésre méltó tényező a pszichológia és ezen belül is a *gyermektanulmány*, vagy más néven *pedológia*. Erre a legpregnansabb példát *Nagy László* pedagógiája nyújtja, aki nemzetközi híró képviselője is volt ennek a pszichológiai irányzatnak. Mottója az volt, hogy a gyermektanulmány nem azt vizsgálja, hogy mivé kell a gyermeket nevelni, hanem a tények feltárása útján azt mutatja meg, hogy *mivé lehet nevelni*. De hatással volt még ez az irányzat *Fináczy Ernő* és *Weszely Ödön* koncepcióira is.

- a filozófiai irányzatok közül legnagyobb hatása a német földről elterjedő *értékelméleti idealizmusnak*, vagy *értékfilozófiának*, más néven *axiológiának* volt. Ez leginkább *Prohászka Lajos* nevelésfilozófiáját befolyásolta és részben *Fináczy Ernő*-ét, valamint *Weszely Ödön*-ét.

- volt, akit a *liberális politikai filozófia* befolyásolt leginkább, mint Imre Sándort és az ő „nemzetnevelési koncepcióját”. Imre Sándor több évtizeddel megelőzte a saját korát, hiszen már 1912-ben nyolc osztályos egységes iskolát javasol, mely mindenkire kiterjedő egységes alapképzést nyújtana.

- végül meg kell még említeni az *egzisztencializmus* irányzatának hatását, melyre *Karácsony Sándor* pedagógiája a jó példa.

Összességében még kijelenthető, hogy a magyar neveléstudósok nevelésfilozófiájában két dolog közös volt, ez pedig: a *vallás* /Bernstein Béla, Neumann Ede és Frisch Ármin esetében természetesen a zsidó vallás/ és a *nemzet*, illetve a *nemzetnevelés*. Kivétel volt Imre Sándor, akinek tantervében a vallásoktatás nem szerepel, mert mint mondta: "az magánügy, hogy ki milyen vallású".A

nemzetnevelés viszont annál hangsúlyosabban szerepel nála, hiszen ezzel a címmel külön könyvet is írt. Ebben egy komplett nemzetnevelési koncepciót dolgozott ki.

Felhasznált irodalom

1. Beköszöntő beszéd, tartotta a szombathelyi zsinagógában 1892.augusztus 20-án dr. Bernstein Béla kerületi rabbi. Nagy-Kanizsa,1892.
2. Bernstein Béla emlékkönyv.(szerk.): Mózer Ibolya. Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Történelem Tanszéke. Szombathely,1998.
- 3..Bernstein Béla: Az ORE tanügyi bizottságának vallástani tantervjavaslat. Magyar Zsidó Szemle 1932/1-2.szám.
4. Bernstein Béla: Vallási szentség: erkölcsi tisztaság. Magyar Zsidó Szemle 1932/1-2.szám.
5. Bernstein Béla: Vallásoktatásunk. Magyar Zsidó Szemle 1896/3. szám.
6. Blettner,F.:Geschichte der Pedagogik.Quelle und Meyer.Heidelberg,1968.
7. E. Claparéde: Gyermekpszichológia és kísérleti pedagógia, Bp. 1915.
8. W. Dilthey: Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft. Sitzungberichte der königl. Preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin, 1888.
9. Felkai László: Zsidó iskolázás Magyarországon.(1780-1990) Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.
10. Felméri Lajos: Az iskolázás jelene Angolországban.I-II. Bp. 1881.
11. Felméri Lajos: A neveléstudomány kézikönyve, Ajtai K. Albert Könyvnyomdája, Kolozsvár, 1890.
12. Felméri Lajos: Úti levelek Skóciából. Sárospatak, 1870.
13. Fináczy Ernő: Elméleti pedagógia, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp, 1937.
14. Fináczy Ernő: Nevelélméletek a XIX. században. Budapest, az MTA Kiadása.
- 15.Fináczy Ernő: Újabb pedagógiai törekvések. Bp. 1928.
16. Garamszeghi Lubrich Ágost: Herbart bölcseleti rendszerének alaptévedéseit kimutató szemelvények. Bp. 1875.
17. Garamszeghi Lubrich Ágost: Neveléstan, Rudnyánszky A. Könyvnyomdája, Pest, 1872.
- 18.Garamszeghi Lubrich Ágost: A nevelés történelme.I-III. Bp. 1874.
19. Garamszeghi Lubrich Ágost: Neveléstudomány, Bp. 1878.

20. Imre Sándor: Nemzetnevelés. Bp. 1912.
21. Imre Sándor: Mi a nemzetnevelés? A Szabad Lyceum kiadása, 1919.
22. Imre Sándor: Neveléstan, a „Studium” kiadása, Bp. 1942.
23. Iskola és pluarizmus, szerk.: Mihály Ottó, Edukáció, Bp. 1989.
24. Az Izr Vallásoktatás Országos Tanterve. Három Czikk. Írták: Dr. Bernstein Béla, Dr. Neumann Ede és Dr. Frisch Ármin. Az Athenaum Irodalmi és Nyomdai R-Társulat. Budapest, 1904
25. Kármán Mór: A közoktatás egysége és a tanulmányok szervezete. Bp. 1911.
26. Kármán Mór pedagógiai dolgozatai rendszeres összeállításban, Eggenberger, Bp. 1909.
27. Kármán Mór: A tanárképzés és az egyetemi oktatás reformja. Eggenberger, Budapest.
28. Kármán Mór válogatott pedagógiai művei. (összeáll.): Faludi Szilárd. Bp. 1969.
29. Magyar neveléstörténeti tanulmányok.(szerk.): Felkai László. Tankönyvkiadó, Budapest. 1959.
30. Meumann, E.: Vonlesungen zur Einfünung in experi- mentelle Pedagogik und ihre psychologischen Grundlagen, Leipzig, 1911.
31. Mészáros István-Németh András-Pukánszky Béla: Neveléstörténet. Osiris Kiadó. Budapest, 2005.
32. Mihály Ottó: Bevezetés a nevelésfilozófiába, OKKER, Bp. 1998.
33. Mihály Ottó: Demokratikus nevelés, polgári értékek, európai tudat. Városi Ped. Int. Miskolc, 2001.
34. Mihály Ottó: Nevelésfilozófia és pedagógiai célelmélet. Akadémiai Kiadó, Bp., 1974.
35. Mitrovics Gyula: Az egyéni nevelés főbb szempontjai. Debrecen, 1917.
36. Mitrovics Gyula: A neveléstudomány alapvonalai, Csáthy Ferenc Rt. Egyetemi Könyvkereskedés, Debrecen, Bp. 1933
37. Mitrovics Gyula: Nevelésügyi feladataink a háború után. Debrecen, 1918.
38. Nagy László: Didaktika gyermekfejlődéstani alapon. Bp. 1921.
39. Nagy László: A gyermek érdeklődésének lélektana. Bp. 1908.
40. Nagy László: A gyermektanulmányozás mai állapota. Bp. 1097.
41. Nagy László: Az Új Iskola célja, pedagógiai és didaktikai alapelvei, tantervének megokolása. A Gyermek, 1. sz.
42. Nagy László válogatott pedagógiai művei, szerk.: dr. Nagy Sándor, Tankönyvkiadó, Bp. 1972.
43. Neumann Albert: Három iskolaév tapasztalata az új tantervről, tekintettel a zsidó iskola különleges feladatára.=ITÉ 1928.

44. Pedagógiai Antológia I., szerk.: Gácsér József, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Szeged, 1992.
45. Prohászka Lajos: Hagyomány – nevelés – jövő. Egyetemi Nyomda, Budapest. 1941.
46. Prohászka Lajos: A mai élet erkölcsse. Bp. 1944.
47. Prohászka Lajos: A pedagógia mint kultúrfilozófia, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp. 1929.
48. Pukánszky Béla–Németh András: Neveléstörténet, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1998.
49. Ravasz János-Felkai László-Bellér Béla-Simon Gyula: A magyar nevelés története, Tankönyvkiadó, Budapest.1961.
50. Schneller István: A Kolozsvári Országos Tanárképző- Intézet Gyakorló Középiskolájának 1917/18.évi beszámolója. Program értekezésül: dr. Schneller István a Kolozsvári Országos Tanárképző Intézet Gyakorló Középiskolájának tanszervezetére és tantervére vonatkozó javaslata. Közzéteszi: dr. Kőrössy György igazgató, Stief, 1918.
51. Schneller István: Pedagógiai dolgozatok, Hornyánszky, Bp. 1900.
52. Schneller István: A tanárképzésről, Magyar Pedagógia, 1899.
53. Waldapfel János: Közműveltség és nevelés. Studium RT., Budapest, 1938.
54. Waldapfel János: Az etika tanítása közoktatásunk rendszerében. Magyar Paedagógia.XXVII. 4. sz.
55. Weszely Ödön: Bevezetés a neveléstudományba. Eggenberger, Bp. 1923.
56. Weszely Ödön: A korszerű nevelés alapelvei. Egyetemi Nyomda, Bp. 1935.
57. Weszely Ödön: A modern pedagógia útjain. Franklin, Bp. 1918.